

is dat veranderd. De meeste archieven zijn nu geïnventariseerd. Veel onderzoekers hebben inmiddels de weg naar het provinciaal archief gevonden, maar andere fondsen bleven onbekend en dus ongebruikt. De wens om daar wat aan te doen heeft geleid tot deze handleiding die is samengesteld door de historicus W. van der Heijden, en J. Sanders, een van de afdelingshoofden van het rijksarchief. Een team van specialisten trad op als meelezer, stuurder en corrector.

In de gids worden de archieven besproken van de provinciale overheid en van de diverse rijksinstellingen die in de provincie werkzaam waren. Behalve het provinciale archief en de rechterlijke archieven van na 1811, gaat het om instellingen die zich bezig hielden met defensie, belastingheffing, onderwijs, waterstaat, landbouw, jacht en visserij. Deze selectie vormt een goede afspiegeling van de bemoeienissen van de rijksoverheid met de samenleving in de negentiende eeuw. De betrokkenheid bij het onderwijs bestond vooral in het uitoefenen van toezicht. De archieven van onderwijsinstellingen zelf treft men, als zij al bewaard zijn gebleven, meestal aan bij gemeente- en streekarchieven. In het hoofdstuk rechtspraak worden ook de gevangenis behandeld. Onder defensie vindt men ook wat over vestingen en de schutterijen. De gids is zeer systematisch opgezet. Steeds worden besproken: de organisatie van het orgaan, de territoriale indeling en, voor zover van toepassing, de rechtspraak. Daarop volgen een beredeneerde literatuurlijst met ook vermelding van weinig bekende eigentijdse handboeken, bronnenpublicaties en tenslotte de archieven met hun vindplaatsen en ingangen als inventarissen en plaatsingslijsten. Kaartjes maken het mogelijk snel inzicht te krijgen in de frequent veranderende territoriale indelingen, terwijl organogrammen de structuur van de organisatie met zijn hiërarchie in beeld brengen. Het belang van dit boek, dat voor een lage prijs te koop wordt aangeboden, is boven-regionaal. De inrichting van de rijksadministratie was in de negentiende eeuw, anders dan ten tijde van de Republiek, uiterst eenvormig, anders gezegd zoals het in Noord-Brabant was georganiseerd, zo was het voor 90% ook in Friesland of Zeeland.

Over de gemeenten en hun instellingen wordt in het hoofdstuk 'Bestuur' wel het een en ander medegedeeld, maar hier is het wachten op een afzonderlijke gids. Heel handig, vooral voor de niet ingevoerde onderzoeker, is de lijst van alle gemeenten in de provincie met vermelding tot welke territoria zij behoorden (kieskring, rechterlijk arrondissement, militiekanton, schooldistrict enz.). Een lagere overheid die uitgebreid aan bod komt zijn de waterschappen. In de loop van de negentiende eeuw werden in deze provincie, vaak op aandringen van het provinciaal bestuur, zeer veel kleine waterschappen opgericht. Bijlage II geeft een overzicht van al deze waterschappen met de data van oprichting en opheffing en de ligging. De derde bijlage heeft betrekking op grenswijzigingen van gemeenten. Het valt op dat veel gemeentegrenzen in deze provincie nog stammen uit de middeleeuwen.

De conclusie mag luiden dat een goed idee op voortreffelijke wijze is uitgevoerd. Wellicht kan dit deel gevolgd worden door een deel over de rijksarchieven in Noord-Brabant uit de tijd van na 1900.

A. C. M. Kappelhof

J. Bervoets, *Alexander Ver Huell 1822-1897. Een levensbeschrijving* (Dissertatie VU Amsterdam 1992; Zutphen: Walburg Pers, 1992, 270 blz., f74,90, ISBN 90 6011 901 4).

Alexander Ver Huell maakte naam als humoristisch tekenaar, maar zijn leven verliep in toenemende achterdocht en zwaarmoedigheid. Het hoogtepunt in zijn loopbaan lag in de jaren 1850. De culturele en maatschappelijke ontwikkeling van de periode daarna begreep hij niet meer. Een gevoel van miskennis was hem volgens zijn biografie van huis uit meegegeven: de

bekende admiraal Carel Hendrik Ver Huell, die zich door zijn al te grote loyaliteit aan Napoleon in Nederland onmogelijk had gemaakt, was zijn oudoom; zijn vader Maurits Ver Huell trachtte niet alleen diens optreden in woord en geschrift te rechtvaardigen, maar meende ook zelf in zijn militaire carrière te zijn gefrustreerd. Alexander Ver Huell verwierf noch als kunstenaar, noch als verzamelaar en weldoener van de natie het aanzien waarop hij dacht recht te hebben. Meer dan vijfendertig jaar woonde hij als een eenzellige zonderling in Arnhem, steevast gekleed volgens de mode van het midden van de eeuw, in voortdurend conflict met zijn omgeving, verdiept in nostalgie en verbitterde zelfbespiegeling.

De voornaamste oorzaak van zijn teleurstelling was het gebrek aan overeenkomst tussen zijn bescheiden talent en zijn aristocratische levensopvatting. Het genre waarin hij uitblonk, de romantische spotprent in de trant van Johannot, Grandville of Daumier, was een kunst voor het grote publiek. De lithografische reproductie maakte grote oplagen mogelijk, maar bood weinig gelegenheid voor artistieke subtiliteit. Ook het gevoelsscala van zijn prenten, afwisselend sentimenteel en macaber, was beperkt. Bij de kunstkenner raakten zij al spoedig uit de gratie. Zij bleven echter geliefd bij de middenstand. Toen de albums van Ver Huell in de jaren 1880 werden herdrukt, vonden zij vooral aftrek bij de lezers die in Beets' *Camera Obscura* het meesterwerk van de Nederlandse letteren zagen. Dit was niet zoals Ver Huell het wilde. Hij beschouwde zijn tekeningen als een ideeënkunst van het hoogste niveau, die in het bijzonder tot de elite zou moeten spreken. De voorbeelden van artistiek leiderschap die hem inspireerden waren grootheden uit zijn jeugd als Ary Scheffer en Antoine Wiertz. Het ontging hem dat zijn edele bedoelingen door anderen werden ervaren als teken van slechte smaak. De elite nam hem op den duur nauwelijks meer serieus, zelfs niet in zijn werkelijk niet geringe donaties aan gemeenten en instellingen.

Ver Huell liet zijn archief en zijn kunstcollectie na aan de stad Arnhem. Tot de stichting van een apart museum kwam het niet. De verzameling raakte verspreid en was lange tijd niet raadpleegbaar. In 1962 maakte Jan Bervoets een begin met de inventarisatie. Dertig jaar later was hij zover dat hij in Amsterdam op een biografie van Ver Huell kon promoveren. Het is een boek met veel verdiensten. Het is gebaseerd op een uitputtende kennis van de bronnen, overzichtelijk opgebouwd, en duidelijk in zijn conclusies. Het bevat veel bijzonderheden die voor de Nederlandse cultuurgeschiedenis van de negentiende eeuw van belang zijn. Over het Nederlandse conservatisme, het studentenleven, de verhouding van staat en maecenaat, en de waardering van de historieschilderkunst is hier van alles te vinden. Meeslepend geschreven is het niet, maar daar leent het onderwerp zich ook weinig voor. Bervoets neemt tot de persoon van Ver Huell ruim afstand, en bezwijkt niet voor de verleiding om hem als een miskend genie af te beelden. Toch lijdt deze levensbeschrijving op een andere manier onder een gebrek aan distantie.

Ver Huell had een hypochondrische neiging tot het uitvergroten van kleinigheden. Deze hang naar het microscopische kenmerkt zijn tekeningen, en blijkt nog nadrukkelijker in het gedeelte van zijn dagboeken dat Bervoets eerder uitgaf (J. Bervoets, R. Chamuleau, ed., *Het dagboek van Alexander Ver Huell 1860-1865* (Zutphen, 1985)). Bervoets heeft zijn eigen onmiskenbare voorkeur voor het detail in dit boek streng aan een biografisch schema onderworpen. Maar hij is er niet in geslaagd zijn verhaal een breder kader te geven. Alles blijft onmiddellijk gerelateerd aan de hoofdpersoon. Veel wordt bekend verondersteld, zodat het boek hoofdzakelijk waarde heeft voor specialisten. Bervoets noemt wel de buitenlandse voorbeelden van Ver Huells tekenwerk, maar trekt nergens een vergelijking. Hij verwijst herhaaldelijk naar de 'humorcul-tus' in de Nederlandse letterkunde, maar legt niet uit wat we hieronder moeten verstaan. De bewondering van Ver Huell voor Alfred de Vigny voert hem naar allerlei losse passages uit diens

geschriften, maar hij merkt niet op hoezeer Ver Huell met het plechtige en uitzichtloze pessimisme van Vigny moet hebben gesympathiseerd. Hij vraagt zich niet af of er verband is tussen de anti-Pruisische gevoelens van Ver Huell in 1866 en zijn haat tegen de Arnhemse liberalen, die veelal welwillend stonden tegenover de Pruisische expansie.

Ver Huells denkbeeld dat kunst dient tot verheffing van de natie wordt door Bervoets herleid tot de leer van het neoclassicisme. Dit is waar, maar tussen deze opvatting en die van de romantiek bestaat volstrekt geen absolute tegenstelling. De moeilijkheden waarmee Ver Huell te maken kreeg kunnen daarom niet verklaard worden uit een botsing tussen neoklassieke theorie en romantische praktijk. Het is te begrijpen dat Bervoets de psychologische duiding tussen de regels heeft gelaten, maar een enkele opmerking over het karakter van Ver Huells fantasie was wenselijk geweest. Ver Huell verlustigde zich, zoals ook in het dagboek bleek, in 'vermaarde gewelddaden'. Veel van zijn tekeningen vallen op dooreen nauwelijks verborgen masochistische erotiek. Daarin onderscheidde hij zich nu juist van zijn buitenlandse voorbeelden. Bervoets blijft veilig uit de buurt, maar tegelijkertijd voelt hij zich zo vertrouwd met zijn hoofdpersoon dat hij hem telkens met de voornaam aanduidt. Voor een biografie is dit in het algemeen niet aan te raden, en bij het stekelige humeur van Ver Huell past het al heel weinig. De enigszins schoolse inleiding over de opzet van de biografie lijkt vooral terwille van de promotie te zijn geschreven. Dat de tekst veel drukfouten bevat en de verwijzingen in het register en in de noten vaak op een dwaalspoor leiden zou vergeeflijk zijn, als de auteur in de citaten niet iedere onregelmatigheid met een 'sic' bestraft. Alexander Ver Huell heeft een eigen plaats in de Nederlandse cultuur van de negentiende eeuw. Daarom is het goed dat er een boek over hem bestaat. Maar het is jammer dat de biografie aan het nader bepalen van die plaats niet toekomt.

W. E. Krul

L. de Goei, J. Vijselaar, ed., *Proceedings of the 1st European congress on the history of psychiatry and mental health care, 's-Herlogenbosch, 24-26 October 1990* (Pantaleon reeks IX; Rotterdam: Erasmus Publishing, Utrecht: The Netherlands institute of mental health, 1993, 352 blz., f95,-, ISBN 90 5235 036 1).

Het is alleszins toe te juichen, dat de organisatoren van het eerste Europese congres voor de geschiedenis van de psychiatrie er niet voor zijn teruggedeeind om een redactioneel bewerkte, Engelstalige versie van 38 congreslezingen te verzorgen. Dat is niet alleen verheugend, omdat een groot aantal innovatoren van de psychiatrie-historiografie tijdens de conferentie in 1990 aanwezig was, en hun verhalen, hier gebundeld, de meest recente kritische debatten in het veld weerspiegelen, maar ook omdat het huidige onderzoek in de psychiatrie-geschiedenis bijna model kan staan voor hoe grote thema's in lokale studies bewerkt kunnen worden. Zo treffen we hier *case-studies* aan die betrekking hebben op de complexe relaties tussen religieuze en klinisch-psychiatrische interpretaties van 'aberrant' gedrag. Ook bevat de bundel verslagen van onderzoek naar de verbanden tussen domeinen als onderwijs, seksualiteit en psychiatrie in verschillende delen van Europa. Bij dit alles ligt het voor de hand, dat de sociale en normatieve dimensies van historische ontwikkelingen in de psychiatrie-geschiedschrijving vaak dwingender aan het licht treden, dan het geval is in sommige andere bereiken van medische historiografie.

De grote interdisciplinaire dynamiek van dit medisch-historische veld wordt hier overtuigend gedemonstreerd. Onder ieder van de elf rubrieken in deze bundel zijn voordrachten van zeer verschillende vakinhoudelijke signatuur bijeengebracht, zonder dat bij de lezer de indruk van